

УДК 336.221.4:330.341.1

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ПОДАТКОВОГО
СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ

SYSTEMATIZATION OF TAX STIMULATION ACTIVITIES OF
INNOVATIVE ECONOMY DEVELOPMENT

Лазарева Є.В., Ясенова І.Б.
Evgenia Lazareva, Irina Yasenova

Запропоновано класифікацію заходів податкового стимулювання, яка складається з трьох частин: класифікація заходів податкового стимулювання, що пов'язані з характеристиками національної інноваційної системи, класифікація об'єктів інноваційної сфери, на які спрямовуються заходи податкового стимулювання, класифікація інструментів податкового стимулювання

Зміна парадигми оподаткування від переважно фіскальної до стимулюючої є одним з фундаментальних векторів трансформації підходів держави до управління в наукомістких видах економічної діяльності й секторах національної економіки.

Серед вчених-економістів немає єдиної точки зору який з видів податкового стимулювання вважати більш ефективним. Аналіз закордонного досвіду показує, що хоча все більше країн починають використовувати непрямі методи, не існує єдиної універсальної моделі успішного стимулювання розвитку національної інноваційної системи. Разом з тим, безперечна роль податкового стимулювання в успіху китайських «особливих економічних зон» та індійського Бангалору, досить успішна модель податкового стимулювання інноваційного бізнесу використовується у Франції [1].

Результативність податкового стимулювання розвитку інноваційної економіки багато в чому залежить від комплексності підходу до використання податкових інструментів, як з погляду охоплення різних стадій інноваційної діяльності, так і з позицій поширення стимулюючого впливу не тільки безпосередньо на інноваційні організації, але й на інших суб'єктів інноваційної діяльності (включаючи заходи, спрямовані на формування й підтримку попиту на інновації), а також від чіткого визначення кола платників податків, на яких варто направити стимулюючий вплив, і відповідного набору податкових інструментів. Застосування подібного досвіду розвинених країн у питаннях податкового стимулювання, може стати дієвим механізмом, що має сприяти розвитку вітчизняної інноваційної економіки.

На жаль, можна констатувати, що незважаючи на значний обсяг нормативно-правової бази, розробленої в Україні з метою регулювання розвитку інно-

ваційної сфери, заходи податкового стимулювання розвитку інноваційно-орієнтованого підприємництва не носять системного характеру і не можуть вирішити багатьох проблем її оподаткування.

Так, у Законі України «Про інноваційну діяльність» [2] відсутній навіть перелік конкретних видів інноваційної діяльності, «що утруднює їх практичну ідентифікацію та застосування подальшої фінансової підтримки. Кваліфікаційні (стосовно інноваційних ознак) процедури в українському законодавстві перенесені на рівень окремих проектів, що розглядаються — якщо стосовно них передбачається застосування заходів державного стимулювання, та на розсуд керівництва підприємств — при заповненні форм статистичної звітності» [3, С.21].

В економічній літературі запропоновано ряд класифікацій податкових стимулів інноваційної сфери.

Наприклад, Є. Попова [4, С.14] основні напрямки державного стимулюючого впливу зводить до чотирьох:

- 1) зниження податкової складової в ціні наукового й інноваційного продукту;
- 2) створення стимулів для розширення попиту на наукові дослідження;
- 3) створення стимулів для інвестування в науку й інноваційну сферу;
- 4) стимулювання малих інноваційних підприємств.

Такий розподіл не можна визнати класифікацією в науковому розумінні, оскільки розподіл на категорії не є строгим — другий напрямок за змістом ширше першого й по суті поглинає його. Зниження податкової складової в ціні наукового продукту є лише різновидом заходів з підвищення попиту на наукові дослідження й інновації.

Заслуговує на уваги класифікація податкових пільг з метою стимулювання інноваційної діяльності підприємств, яка запропоновано О.Тивончук [5, С. 13-14]. Вона носить більш комплексний характер і диференціює податкові пільги за такими ознаками: за формою надання; за податком, стосовно якого надаються пільги; за підтримуваним видом діяльності; за повнотою охоплення суб'єктів інноваційної діяльності; за періодом дії; за цільовим використанням вивільнених коштів. На наш погляд, недоліками цієї класифікації, є недостатність врахування специфіки саме інноваційної сфери. Якщо замість інноваційних в класифікацію підставити інші види діяльності, наприклад, в сільськогосподарській або машинобудівній галузі, це не змінить її сутності. Крім того, в класифікації не враховано такі напрями як стимулювання комерціалізації інноваційної продукції і зростання попиту на таку продукцію на ринку.

У ряді робіт пропонують класифікації напрямків податкового стимулювання, що враховують специфіку розвитку інноваційної сфери і засновані на послідовному повторенні всіх стадій життєвого циклу інновації «розробка — апробація — впровадження інновації у виробництво» [6], а також заходів, спрямованих на створення економічних стимулів для розширення попиту на наукові дослідження й інноваційну продукцію [7, С. 69-75]. Інтересним є підхід до побудови класифікації у роботі М.П. Гардави [8], в якій пропонується усіх учасників інноваційного процесу поділяти на три категорії: суб'єкти інноваційної діяль-

ності, суб'єкти інноваційного середовища, суб'єкти інноваційної системи, що дозволяє сформувати цілісну систему податкових стимулів інноваційної сфери.

Представляється, що вироблення комплексних пропозицій з податкового стимулювання інноваційної діяльності доцільно почати із класифікації діючих і потенційно можливих інструментів стимулюючого характеру. Такий підхід дозволить забезпечити ефективність прийнятих державою заходів щодо коректування податкового законодавства з метою стимулювання інноваційної сфери.

З огляду на вищесказане, пропонується узагальнена класифікація засобів податкового стимулювання інноваційно активного підприємництва. Вона сформована із трьох основних частин: класифікація заходів податкового стимулювання, що пов'язані з характеристиками національної інноваційної системи; класифікація об'єктів інноваційної сфери, на які спрямовані заходи податкового стимулювання; класифікація інструментів податкового стимулювання. Основні характеристики класифікації: критерії, види податкових пільг і риси податкового стимулювання наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнена класифікація засобів податкового стимулювання інноваційно активного підприємництва

Критерії класифікації	Види податкових пільг	Опис податкового стимулювання
1	2	3
Класифікація за характеристиками національної інноваційної системи (НІС)		
За масштабом (рівнем) податкового стимулювання	міжнаціональні (глобальні)	Податкове стимулювання здійснюється в межах міждержавних угод
	національний	Податкове стимулювання на підставі податкового законодавства країни
	регіональний	Надання податкових пільг на рівні територій економічних регіонів країни
	галузеві	Податкове стимулювання організацій в межах окремих галузей
	локальні (мікро-економічні)	Податкове стимулювання окремих організацій (підприємств) або їх структурних підрозділів
За механізмами податкового стимулювання	інституціональне	Стимулювання через створення державно-приватних партнерств, державних корпорацій, вільних економічних зон, створення технопарків тощо
	правове	Стимулювання через зміну й вдосконалення законодавчої бази з інноваційної діяльності, судовий захист суб'єктів інноваційної системи, захист інтелектуальної власності

Подовження таблиці 1		
1	2	3
За механізмами податкового стимулювання	фінансово-економічне	Створення державних інвестиційних і венчурних фондів, пряме податкове субсидування, тарифне регулювання
За базовими складовими НІС	науково-дослідний сектор (включаючи наукові підрозділи Вузів)	Фізичні особи або організації, що створюють інноваційні продукти
	виробництво інноваційної продукції	Фізичні особи або організації, що виробляють інноваційну продукцію і впроваджують її в господарський обіг
	інфраструктурний сектор	Економічні суб'єкти, що забезпечують процес створення інноваційного продукту (центри з трансферу технологій, з комерціалізації інновацій, інвестори, банки, фонди, лізингові, аутсорсингові, консалтингові, ІКТ-компанії, патентні бюро, бізнес-інкубатори тощо)
	Інноваційне середовище	Економічні суб'єкти, що створюють умови створення, виробництва та реалізації інноваційної продукції (органи влади всіх рівнів, державні агенції, посередники тощо)
	ринок інноваційної продукції	Стимулювання попиту на інноваційну продукцію, її реалізація, споживачі інновацій
За етапами життєвого циклу інновацій та стадіями наукової й інноваційної діяльності	НДДКР	Генерація знань, проведення досліджень та розробок, розробка технічної та технологічної документації, правове оформлення та передача прав власності на результати інтелектуальної діяльності, у т.ч. на результати НДДКР; виготовлення дослідних зразків, придбання обладнання та програмного забезпечення для інноваційних цілей, трансфер технологій, виробниче проектування, навчання працівників, співробітництво із дослідними організаціями та університетами
За видом інновацій [9]	комерціалізація інновацій	Маркетингові дослідження комерційного використання інновації, впровадження у виробництво інноваційної продукції, максимізація прибутку від виробництва інноваційної продукції, насичення ринку і падіння реалізації інноваційної продукції

Подовження таблиці 1		
1	2	3
За видом інновацій [9]	інноваційний продукт	Стимулювання виробництва інноваційних продуктів (тобто продуктів або послуг, що є новими або значно покращеними. До покращень входять технічні специфікації, компоненти та матеріали, вбудоване програмне забезпечення, зручність у використанні та інші функціональні характеристики.
	інноваційний процес	Сприяння розвитку інноваційних процесів, які включають нове або значно покращене виробництво або метод доставки. Враховує значні зміни у техніці, обладнанні та / або програмному забезпеченні.
	ринкова інновація	Стимулювання поширенню ринкових інновацій, до яких входять нові ринкові методи залучення значних змін у розробці продукту або його пакуванні, розміщенні продукту або ціноутворенні.
	організаційна інновація	Стимулювання впровадженню нових організаційних методів у практику компанії, організації робочого місця або зовнішніх стосунків.
	інноваційний продукт	Стимулювання виробництва інноваційних продуктів (тобто продуктів або послуг, що є новими або значно покращеними. До покращень входять технічні специфікації, компоненти та матеріали, вбудоване програмне забезпечення, зручність у використанні та інші функціональні характеристики.
	інноваційний процес	Сприяння розвитку інноваційних процесів, які включають нове або значно покращене виробництво або метод доставки. Сюди входять значні зміни у техніці, обладнанні та/або програмному забезпеченні.
	ринкова інновація	Стимулювання поширенню ринкових інновацій, до яких входять нові ринкові методи залучення значних змін у розробці продукту або його пакуванні, розміщенні продукту або ціноутворенні.
	організаційна інновація	Стимулювання впровадженню нових організаційних методів у практику компанії, організації робочого місця або зовнішніх стосунків.

Подовження таблиці 1		
1	2	3
За напрямками впливу податкового регулювання на інноваційне середовище та ринок інноваційної продукції	зниження податкової складової у ціні інноваційного продукту	<ul style="list-style-type: none"> - заходи прямого характеру (звільнення), застосовувані при кінцевій реалізації товарів (робіт, послуг) (знижена ставка ПДВ на деякі види вітчизняної інноваційної продукції за спеціальним переліком); - заходи непрямого характеру (знижки, вилучення), пов'язані зі зниженням витрат на одержання наукового результату або виробництві інноваційної продукції. (звільнення від ПДВ вартості НДДКР, реалізації виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності, ліцензійно-патентних операцій тощо
	стимулювання організацій-споживачів інноваційної продукції	Механізм прискореної амортизації для придбаного вітчизняного високо-технологічного обладнання, пільги з податку на майно організацій відносно зазначеного обладнання тощо.
	стимулювання інвесторів в інноваційну сферу	<ul style="list-style-type: none"> - пільги для наукових і інноваційних організацій - пільги для донорів (добродійників) і інвесторів, що приймають участь у фінансуванні інноваційної діяльності.
Класифікація за характеристиками об'єкта податкового стимулювання		
За суб'єктом стимулювання	фізичні особи	Безпосередньо інноватори, які створюють інноваційний продукт (винахідники, експерти, патентні працівники, технологи), суб'єкти підприємницької діяльності - фізичні особи, які виробляють та реалізують інноваційну продукцію
	юридичні особи	Фірми, наукові організації, Вузи, промислові підприємства, інші суб'єкти, що створюють, виробляють (або сприяють виробництву) та споживають інноваційну продукцію
За розміром	малі та середні(МСП)	Спрощена система оподаткування, підтримка новостворених інноваційних підприємств (start-up), молодих інноваційних компаній
	великі підприємства	Підтримка високотехнологічних галузей (наприклад, за програмами енергозбереження)

Закінчення таблиці 1		
1	2	3
За повнотою охоплення	загальні	Для всіх інноваційних організацій
	спеціалізовані	Для певних категорій підприємств в залежності від напрямків їх діяльності та міста знаходження (наприклад, на дослідження в області енергетики, пільги резидентам ВЕЗ, стимулювання спільних досліджень, податкові знижки для підприємств, що вперше одержують податковий кредит, для фірм, що стартують (start-up))
Класифікація за характеристиками інструментів податкового стимулювання		
За важелями податкового стимулювання	податкові пільги	Звільнення від сплати податків (податкові канікули), зниження податкової ставки, зниження бази оподаткування, відтермінування зобов'язання щодо сплати податку (податковий кредит, податковий вексель), субсидування податкових платежів тощо
	спрощення податкового адміністрування	Зменшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання, кількості податків та спрощення процедур їх сплати
	податкова угода	договірне зменшення податкового зобов'язання чи часу його сплати, розстрочка податкової заборгованості, звільнення від податкового зобов'язання
За характеристикою податкових пільг	за видом податку, на який надаються пільги	додаток на прибуток, ПДВ, податок на доходи фізичних осіб, майнові податки, митні пільги
	за терміном дії	пільги, період застосування яких не визначено, тимчасові пільги
	за цільовим використанням вивільнених коштів	цільові, нецільові
	за засобом змінення податкової бази	скорочення, розділення, скасування
За можливістю вибору у суб'єкта стимулювання	умовні	ухвалення рішення про використання або не використання даних пільг залишається за господарюючим суб'єктом.
	безумовні	відсутність у платника податків можливості вибору економічної поведінки.

Як свідчить практика, необхідною умовою успішності податкового стимулювання інноваційної сфери є комплексність і збалансованість застосування податкових інструментів у рамках національної інноваційної системи. Класифікація, що пропонується, дозволяє систематизувати й гармонізувати заходи податкового стимулювання стосовно до усіх складових національної інноваційної системи, етапів повного інноваційного циклу «розробка - впровадження у виробництво - комерціалізація», і до усіх суб'єктів інноваційної економіки, від функціонування яких залежить її успішне становлення й розвиток.

Література

- 1.Налоговое стимулирование инновационных процессов / Отв. ред. Н. И. Иванова. — М. : ИМЭМО РАН, 2009. — 160 с.
- 2.Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 р. / ВВР (редакція від 23.06.2010 р.).
- 3.Інноваційна політика : європейський досвід та рекомендації для України / Авігдор Г., Атаманова Ю., Булкін І. [та ін.] — Т. 2 : Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства (станом на жовт. 2011) — К. : Фенікс, 2011. — 352 с.
- 4.Попова Е. В. Основные направления налоговой политики государства в целях стимулирования инновационного развития / Е.В. Попова // Инновации. — 2006. — №7 (92) — С. 13-20.
- 5.Тивончук О. І. Стимулювання інноваційної діяльності машинобудівних підприємств / О. І. Тивончук. Автореф.канд. дис.канд.екон.наук. — Львів, 2008. — 25 с.
6. Малкова Ю. В. К вопросу о комплексной системе налогового стимулирования развития инновационной экономики / Ю. В. Малкова, Л. И. Гончаренко // Актуальные проблемы налоговой политики : сб. статей III Междунар. научн.-практ. конф. молодых налоговедов в 2-х частях. Ч. I. М. : Финансовый ун-т при Правительстве РФ, 2011. — С. 238-245.
- 7.Васильев С. В. Правовые средства налогового стимулирования инновационной деятельности / С. В. Васильев. — М. : Торгово-промышленная палата РФ, 2008. — 120 с.
- 8.Гардава М. П. Анализ основных форм налогового стимулирования инновационной деятельности в условиях экономического кризиса / М. П. Гардава // Транспортное дело России. — 2008. — № 4. — С.31-39.
- 9.За визначенням інновацій у посібнику Осло OECD Oslo Manual [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oecd.org/dataoecd/35/61/2367580.pdf>.

Abstract

Lazareva E.V., Yasenova I.B.

**SYSTEMATIZATION OF TAX STIMULATION ACTIVITIES OF
INNOVATIVE ECONOMY DEVELOPMENT**

Classification of tax stimulation activities, of three basic parts is offered, as follows: classification of tax stimulation activities, that is related with the national innovative system characteristics, classification of instruments of tax stimulation and classification of innovative sphere objects, which are the objects of the tax stimulation activities